

24. Янковська Л.В. Еколого-географічне районування Тернопільської області / Наукові записки ТДПУ. Серія: географія. – Тернопіль: Редакційно- видавн. відділ ТДПУ, 2003. – С. 156-162.

ВЕКТОРИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ГЕОГРАФІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ ТНПУ: РЕТРОСПЕКТИВА, СЬОГОДЕННЯ, ТРЕНДИ ЗРОСТАННЯ

Сергій Задворний

serhijzadvornyj90@gmail.com

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна*

Abstract: The basic vectors of educational activities at the Faculty of Geography of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University are considered in the publication. The main historical stages of formation and development of specialties and areas of the training of specialists are considered. The modern organizational structure of educational activity at the faculty and key trends of its growth are characterized.

Key words: educational activity, faculty, specialty, educational program, higher education, postgraduate education.

Географічний факультет впродовж свого 30-річчя функціонування сформувався не тільки як потужний підрозділ Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, а також як значний центр географічної, екологічної, туризмологічної освіти і науки Західного регіону України. Поряд із вагомими досягненнями у науковій сфері та активної громадсько-просвітницької діяльності географічний факультет сьогодні є, насамперед, місцем, де здійснюється інтенсивна та якісна підготовка фахівців у сфері вищої та післядипломної освіти. Сучасні реалії трансформації освітнього простору України, його інтеграція у міжнародну академічну спільноту, а також актуальні запити регіонального і національного ринку праці вимагає комплексного осмислення освітньої діяльності на факультеті. Дослідження даної проблематики є своєчасним та актуальним, адже має на меті здійснити аналітично-моніторингове вивчення ключових структурних елементів і показників освітнього процесу та окреслити перспективні ділянки його розширення.

У попередніх дослідженнях і публікаціях освітній складник висвітлювався поряд із іншими видами діяльності у загальнофакультетському, кафедральних та особистісних вимірах. Так, зокрема, історичні аспекти становлення напрямів

підготовки кадрів на географічному факультеті ТНПУ знайшли відображення у працях Б.В. Заблоцького, О.В. Заставецької, А.В. Кузишина, Я.О. Мариняка, І.М. Пушкара, О.П. Садовника, Й.М. Свинка, М.Я. Сивого, Л.П. Царика. Виходячи із викладеного вище, вирішено більш виокремлено розглянути, власне, вектори освітньої діяльності в рамках функціонування факультету.

Ретроспектива освітньої діяльності. Виходячи із попередніх підходів до виділення історичних етапів розвитку факультету та університету загалом, нами відповідно окреслено чотири етапи розвитку освітньої діяльності на географічному факультеті ТНПУ. Дані етапи виокремлені із врахуванням основних тенденцій суспільного розвитку, державної освітньої політики в різні періоди та самоврядних автономних заходів закладу.

Перший етап (дофакультетський) охоплює період із 1940 по 1989 роки, який поділяється на два підетапи (1940-1950 рр. та 1981-1989 рр.). Характерною особливістю цього періоду є те, що навчання студентів у цей час відбувалось ще до створення географічного факультету і носило перервний й несистемний характер. Водночас тоді було закладено підґрунтя майбутньої актуалізації необхідності підготовки фахівців географічного спрямування та створення окремого географічного факультету. Підготовка кадрів на цьому етапі була обмежена лише вчителями географії, в тому числі й у рамках подвійних спеціальностей. Відлік освітньої діяльності ми беремо із 1940 р., коли у м. Кременець було створено учительський інститут, де на природничо-географічному відділенні розпочали навчання майбутні вчителі географії. Освітній процес був перерваний у 1941 р. із початком Німецької-радянської війни. У 1944 р. навчання в закладі із значними труднощами було відновлено, водночас підготовку вчителів географії і біології було вирішено призупинити. Останній випуск на денному та заочному відділеннях відбувся відповідно у 1950 р. та 1951 р. Лише у 1981 р., коли уже педагогічний інститут було перебазовано у м. Тернопіль, аж після тридцятирічної перерви, було відновлено навчання студентів за подвійною спеціальністю «Географія і біологія» [1].

Другий етап (становлення і розвитку, 1990-2005 рр.), розпочався у 1990 р. із утворенням географічного факультету у Тернопільському педагогічному інституті. Даний етап складається також із двох підетапів (1990-1995 рр. та 1995-2005 рр.), які позначені розбудовою внутрішньої інституційної структури факультету та пошуків вибору найкращих поєднань спеціальностей для забезпечення якісної і конкурентоспроможної кваліфікації майбутніх випускників. Під час першого підетапу на новоствореному факультеті далі було продовжено навчання студентів за подвійною спеціальністю «Географія і біологія», яка тривала до 1993 р. (повторно відновлена і провадилась у 1995-2005 р.). У цьому ж році розпочато набір на спеціальність «Географія та

екологія». Крім того у 1990-1992 рр. здійснювався експериментальний набір на такі подвійні спеціальності як «Географія і історія» та «Географія і природознавство» [3]. У 1992 р. ректорат інституту надав можливість кафедрам самостійно готувати аспірантів. Це дало відлік підготовки кадрів вищої кваліфікації із географічних наук на факультеті.

Завершення виконання основних завдань із розбудови структури факультету забезпечило створення сприятливих умов для якісної організації навчального процесу. Із 1995 р. розпочато процес вибору оптимальних напрямів підготовки фахівців з метою формування «власного» ядра контингенту студентів факультету. Це вимагало, насамперед, ліцензування нових напрямів підготовки та актуалізації заочної форми навчання. Так, у 1996 р. на факультеті відкрито заочне відділення за напрямом підготовки «Географія» [1]. Для забезпечення ступеневої підготовки екологів у 1997 р. ліцензовано освітньо-кваліфікаційний рівень «спеціаліст», а у 1998 р. – «магістр». Підтвердженням надання якісних освітніх послуг студентам за спеціальності «Екологія» стало успішне проходження акредитаційної процедури освітньо-кваліфікаційних рівнів за цією спеціальністю. До слова, відзначимо, що спеціальність «Екологія» була відкрита однією із перших в Україні та стала першою «непедагогічною» у педінституті. Логічна ступеневість вищої географічної освіти завершено у 1999 р. із першим набором в магістратуру факультету на спеціальність «Географія*».

Позиціонування Західної України як туристичного регіону загострило питання підготовки кадрів для цієї динамічної галузі. Таким чином у 2003 р. було ліцензовано та здійснено перший набір на спеціальність «Туризм», яка одразу стала найпопулярнішою серед абітурієнтів. Збереження якісного рівня підготовки фахівців бакалаврату за спеціальністю «Географія*» та «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування*» було підтверджено успішним проходженням акредитаційних експетизи у 2005 р. [3]. Також зазначимо, що ці спеціальності одночасно також відносились до групи спеціальностей «0101 Педагогічна освіта». З огляду на це, в рамках виконання державного освітнього стандарту, зокрема психолого-педагогічної, методичної та практичної програми підготовки, випускникам присвоювалася кваліфікація вчителя.

Третій етап (реформування, 2005-2014 рр.) характеризується суттєвими викликами та невідкладними заходами щодо реформування системи вищої освіти, які розпочалися із приєднанням України до Болонського процесу. Це поклало початок процесу стандартизації підходів до організації освітнього процесу. Найважливішим у цьому контексті було впровадження Європейської кредитно-трансферної накопичувальної системи, яка дозволила кількісно (в

кредитах) оцінити навчальні програми, дисципліни та навантаження студента та ін. Ця система забезпечила єдину міждержавну та міжуніверситетську процедуру оцінювання навчання та заклала підвалини академічної мобільності здобувачів вищої освіти.

Виходячи із зазначеного вище, починаючи із 2006-2007 н.р. у ТНПУ ім. В. Гнатюка було запроваджено кредитно-модульну систему організації навчального процесу та набір відповідно до оновленого Переліку спеціальностей та спеціалізацій. Також у цей період було завершено практику навчання за подвійними спеціальностями та впроваджено спеціалізації. Надання можливості вільного вибору студентами спеціалізації був важливим кроком до закріплення академічної свободи. Таким чином, із зазначеного навчального року підготовка здобувачів розпочалася на трьох освітньо-кваліфікаційних рівнях («бакалавр», «спеціаліст», «магістр») за спеціальностями «Географія*» (спеціалізації «Основи біології та екології», «Природознавство та туристично-краєзнавча робота в школі»), «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування*» і «Туризм».

Даний етап – активна фаза підготовки при кафедрах аспірантів за такими науковими спеціальностями: 11.00.11 – «Економічна і соціальна географія», 11.00.02 – «Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів», 11.00.01 – «Фізична географія, геофізика та геохімія ландшафтів». Це дало змогу згодом суттєво збільшити якісний показник кадрового забезпечення напрямів підготовки і спеціальностей факультету до 100%.

Остаточне утвердження спеціальності «Туризм» на факультеті завершилося у 2009 р., коли успішно було акредитовано магістратуру. У 2013 р. відбулося розширення спектру надання послуг за цією спеціальністю після оголошення набору на заочну форму навчання [3].

Завершенням другого етапу стало започаткування наповнення контингенту студентів факультету випускниками закладів I-II рівня акредитації (коледжі, технікуми, училища). Таким чином, абітурієнти із попередньо здобутим освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший спеціаліст» за спорідненими туристичними та екологічними спеціальностями здобувають освіту на факультеті з 2014 р. за скороченим терміном навчання.

Важливою подією також стало успішне завершення чергової процедури акредитаційної експертизи бакалавра, спеціаліста і магістра спеціальностей ««Географія*» і «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування*» із видачою відповідних сертифікатів терміном на 10 років.

Четвертий етап (модернізації, з 2015 р.) характеризується докорінною зміною парадигми системи вищої освіти України. Реформування освітнього простору держави розпочато із прийняттям Законів України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про освіту» (2017 р.), Постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності» (2015 р.), «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» та стартом роботи Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

Таким чином із нового 2016-2017 р навчального року підготовка здобувачів вищої освіти на географічному факультеті ТНПУ розпочалась у новому форматі (за освітньо-професійними програмами спеціальностей) у відповідності до нового освітнього законодавства та Переліку галузей знань і спеціальностей. На першому (бакалаврському), другому (магістерському) рівнях вищої освіти та за освітньо-кваліфікаційним рівнем «спеціаліст» підготовку розпочато за освітньо-професійними програмами (далі ОПП) спеціальностей 014 Середня освіта (Географія) галузі знань 01 Освіта, 101 Екологія та 103 Науки про Землю (магістерський рівень) галузі знань 10 Природничі науки та 242 Туризм галузі знань 24 Сфера обслуговування. У цьому ж році здійснено ліцензування освітньої діяльності на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти за спеціальністю 103 Науки про Землю та розпочато підготовку докторів філософії за відповідною освітньо-науковою програмою. Із початком 2017-2018 навчального року припинено набір на спеціальності за освітньо-кваліфікаційним рівнем «спеціаліст», а у 2019 р. здійснено останній випуск студентів бакалаврату за «старим» Переліком напрямів підготовки.

У 2017 р. після внесення змін у Перелік галузей знань і спеціальностей, доповнивши його спеціальністю 106 Географія, було розпочато підготовку із ліцензування даної спеціальності на магістерському рівні. Після отримання ліцензії ОПП «Географія» за другим (магістерським) рівнем стала однією із найпопулярніших серед абітурієнтів, особливо заочної форми навчання. Необхідність формування власного факультетського «абітурієнтського ядра» для навчання у магістратурі стало поштовхом до отримання ліцензії у 2018 р. на спеціальності бакалаврського рівня 106 Географія (перший набір на ОПП «Географія» у 2018 р.) та 103 Науки про Землю (перший набір у на ОПП «Гідрологія» 2019 р., а на ОПП «Ґрунтознавство, експертна оцінка земель та територіальне планування» у 2020 р.). Також зазначимо, що ці спеціальності було ліцензовано із можливістю в подальшому здійснювати підготовку іноземців та осіб без громадянства.

Процедуру первинних акредитаційних експертиз освітньо-професійних програм на факультеті розпочато у 2018 р., коли було акредитовано ОПП «Географія» на магістерському рівні та у 2019 р. ОПП «Туризм» на бакалаврському рівні. У цьому ж році ОПП «Туризм» магістерського рівня була вперше акредитовано Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти терміном на 5 років, що свідчить про високу добротність цієї програми підтвержену кадровим, матеріально-технічним, інформаційним і навчально-методичним забезпеченням.

Позиціонування ТНПУ ім. В. Гнатюка як нового центру із надання освітніх послуг у сфері післядипломної освіти спонукало до відкриття у 2019 р. спеціальності 014 Середня освіта (Географія), яка стала другою серед спеціальностей цієї сфери у закладі. У наступному 2020 р. на факультеті було отримано ліцензію для підвищення кваліфікації працівників сфери туризму. Наразі ТНПУ є першим і єдиним закладом вищої освіти в Україні, який має ліцензію на провадження освітньої діяльності у сфері післядипломної освіти для осіб з вищою освітою за спеціальністю 242 Туризм.

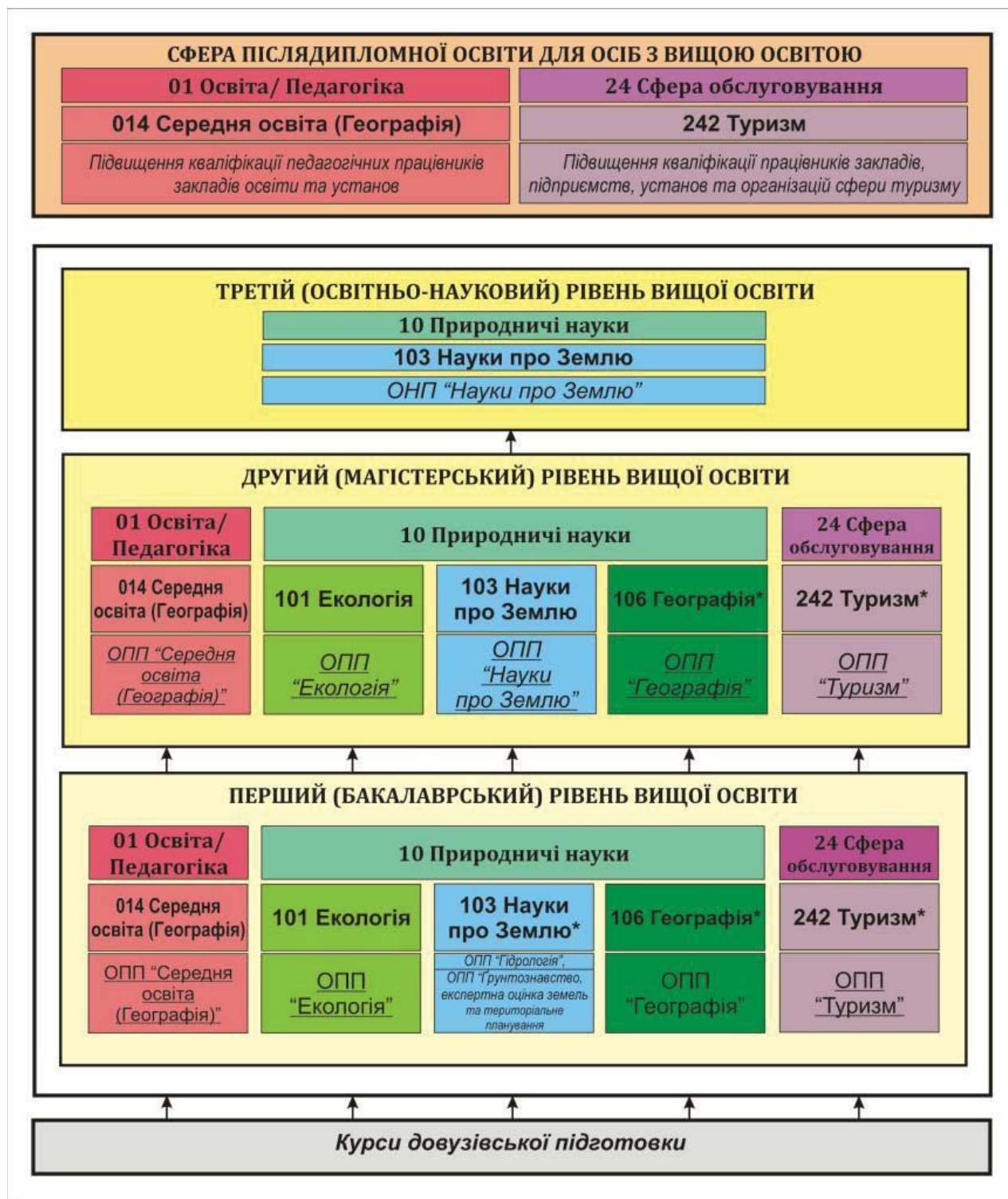
Широка зацікавленість іноземних громадян до освітніх програм як університету так і факультету, а також вимоги Ліцензійних умов спонукали до підтвердження права здійснювати підготовку іноземців. Тому, до завершення 2019 р., на факультеті було ліцензовано право підготовки іноземців та осіб без громадянства за спеціальністю 242 Туризм на бакалаврському і магістерському рівнях та 106 Географія на другому магістерському рівні.

В рамках даного етапу відбувається постійне удосконалення внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти шляхом здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм і їх компонентів, забезпечення публічності інформації про освітні програми, популяризації і впровадження принципів академічної доброчесності та ін.

Сучасні виміри освітньої діяльності. У сучасному національному законодавчому розмінні освітня діяльність – це така діяльність яка, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу. У свою чергу, освітній процес – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості [2].

Станом на 01.10.2020 р. організаційна структура освітньої діяльності на географічному факультеті ТНПУ об'єднує три рівні сфери вищої освіти (бакалаврський, магістерський та освітньо-науковий) та сферу післядипломної освіти для осіб з вищою освітою (рис. 1).

Рисунок 1. Структурно-організаційна схема освітньої діяльності географічного факультету ТНПУ

підкресленням позначено акредитовані освітні програми,

* - спеціальності, за якими передбачено можливість здійснювати підготовку іноземців та осіб без громадянства

У сфері вищої освіти провадження освітньої діяльності відбувається в рамках 3 галузей знань (01 Освіта/ Педагогіка, 10 Природничі науки, 24 Сфера

обслуговування) та 5 спеціальностей (014 Середня освіта (Географія), 101 Екологія, 103 Науки про Землю, 106 Географія, 242 Туризм).

Сьогодні в межах бакалаврського і магістерського рівнів вищої освіти здійснюється освітня діяльність за 11 освітньо-професійним програмами. Із них 6 освітніх програм для здобуття освітнього ступеня «бакалавр» і 5 для здобуття освітнього ступеня «магістр». Одна освітньо-наукова програма підготовки докторів філософії діє на третьому рівні вищої освіти за спеціальністю 103 Науки про Землю. Усі освітні програми мають однойменні із спеціальностями назви, за винятком освітніх програм бакалаврського рівня спеціальності 103 Науки про Землю. Підготовка здобувачів реалізовується на освітніх програмах як за денною, так і за заочною формою навчання. Наразі виключно денна форма навчання передбачена за ОПП «Середня освіта (Географія)» магістерського рівня. Водночас за усіма освітніми програмами є можливість претендувати абітурієнтам як на державні (бюджетні) місця так і на контрактні за усіма формами навчання.

З метою набуття додаткової кваліфікації в рамках вільного вибору дисциплін окремі освітні програми мають спеціалізаційні спрямування:

– ОПП «Середня освіта (Географія)» бакалаврського рівня («Основи екології», «Природознавство», «Краєзнавчо-туристична робота»);

– ОПП «Екологія» бакалаврського рівня («Охорона навколишнього середовища і збалансоване природокористування»);

– ОПП «Географія» бакалаврського рівня («Основи управління територіями і регіональним розвитком», «Охорона природи і збалансоване природокористування», «Політична географія та країнознавчі студії»);

– ОПП «Туризм» бакалаврського рівня («Міжнародний туризм»);

– ОПП «Екологія» магістерського рівня («Природокористування»);

– ОПП «Науки про Землю» магістерського рівня («Гідрологія та управління водними ресурсами», «Ґрунтознавство та управління земельними ресурсами»);

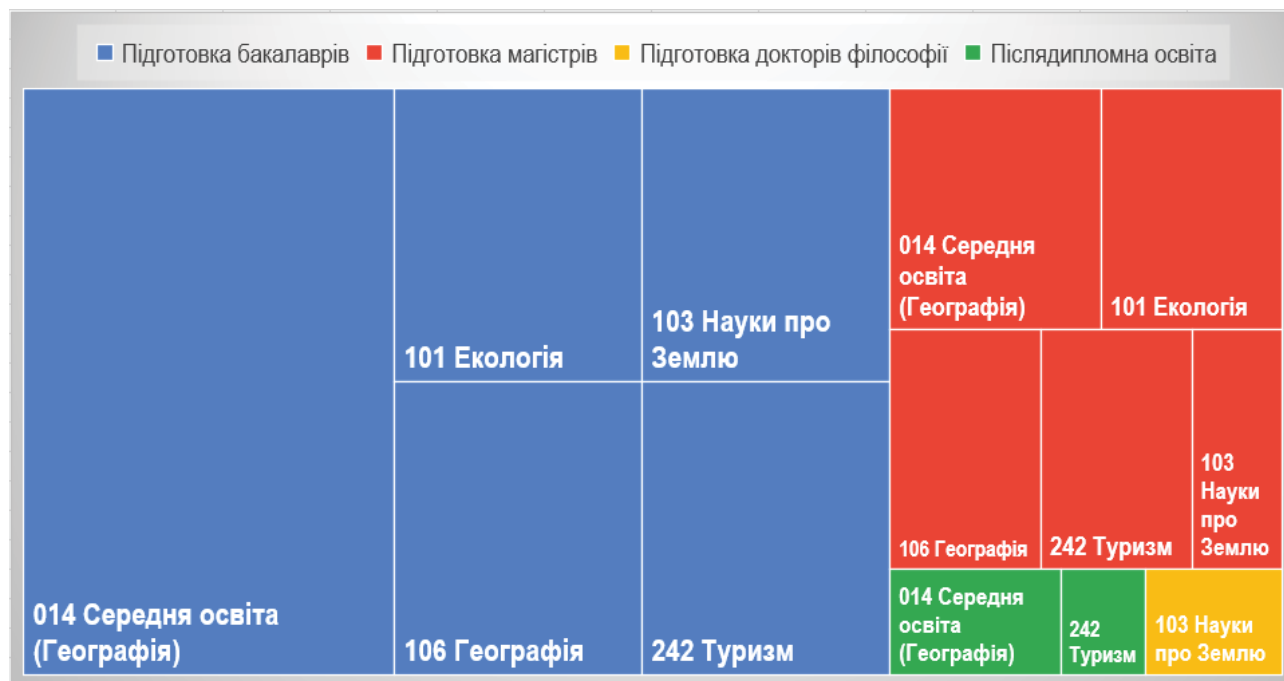
– ОПП «Географія» магістерського рівня («Управління територіями і регіональним розвитком», «Географія туризму і рекреації»).

Із 12 освітніх програм 8 (67%) є акредитованими, із них 7 акредитовано Міністерством освіти і науки України, 1 – Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Такий показник є свідченням високої якості та перспективності цих програм. Також добротність освітніх програм підтверджують високі показники працевлаштування та позитивні тенденції формування контингенту, в тому числі і за державним замовленням.

У сфері післядипломної освіти передбачено освітню діяльність за двома напрямками підвищення кваліфікації: підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів освіти і установ (за спеціальністю 014 Середня освіта

(Географія)); підвищення кваліфікації працівників закладів, підприємств, установ та організацій сфери туризму (за спеціальністю 242 Туризм).

Рисунок 2. Структура освітнього потенціалу географічного факультету ТНПУ згідно чинних ліцензованих обсягів у сфері вищої та післядипломної освіти

Потенціал освітньої діяльності визначається як можливість одночасно здійснювати підготовку здобувачів вищої освіти згідно отриманих ліцензій. Так загальний ліцензований обсяг із врахуванням строків навчання у сфері вищої освіти і післядипломної освіти складає 2035 осіб. Із них підготовка бакалаврів – 1400 (69%), магістрів – 520 (25%), докторів філософії – 40 (2%), слухачів курсів підвищення кваліфікації – 75 (4%) (рис. 2). Зазначені показники потенціалу є достатніми під час формування контингенту, а також при формуванні і розподілі структури ліцензованого обсягу освітніх програм за формами навчання та підставами вступу.

Підготовка іноземців та осіб без громадянства наразі є пріоритетним складником освітньої діяльності факультету. Станом на початок 2020-2021 навчального року іноземці навчаються на освітніх програмах бакалаврату і магістратури спеціальності 242 Туризм та магістратури спеціальності 106 Географія. Починаючи із 2006 р. на географічному факультеті ТНПУ навчалися і навчаються громадяни Грецької Республіки, Грузії, Ісламської Республіки Пакистан, Республіки Індія.

Важливою первинною ланкою при формуванні контингенту студентів є курси довузівської підготовки. Вони забезпечують можливість проведення профорієнтаційної роботи та підготовку майбутніх абітурієнтів до зовнішнього

незалежного оцінювання. Доцільність і необхідність такого виду підготовки підтверджується тим, що майже 90% слухачів Центру довузівської підготовки стають студентами ТНПУ.

Академічна мобільність сьогодні дає студентам можливість навчатися в інших закладах вищої освіти України і світу. Наразі у ТНПУ діють програми подвійних дипломів та семестрової мобільності, на основі підписаних угод, зокрема, із закладами-партнерами у Республіці Польща, а саме – Вищою Лінгвістичною Школою (Ченстохова), Гуманітарно-природничим університетом імені Яна Длугоша в Ченстохові та Університетом Humanitas (Сосновець). Можливістю даного паралельного навчання уже скористалися студенти спеціальностей «Екологія» і «Туризм».

Перспективні напрямки розширення освітньої діяльності. Наявність достатніх людських (кадрових), матеріально-технічних, інформаційних ресурсів дає можливість стверджувати про перспективу нарощення освітньої діяльності на географічному факультеті ТНПУ. Динамічна зміна системи освіти, кризові та пандемічні виклики сьогодення, зміна пріоритетів на ринку праці, підвищені запити споживачів освітніх послуг змушують створювати якісні нові освітні програми, постійно модернізувати діючі та реалізовувати гнучкі підходи до організації освітнього процесу.

Сьогодні до важливих напрямків розширення освітньої діяльності на довгострокову, середньострокову та поточну перспективу слід віднести наступні: – успішне завершення акредитації освітньо-наукової програми «Науки про Землю» на третьому рівні вищої освіти, що закінчить фазу формування трьохрівневої системи підготовки фахівців на географічному факультеті; – проведення акредитації бакалаврських і магістерських програм згідно з черговістю; – розширення провадження освітньої діяльності шляхом збільшення ліцензованого обсягу за спеціальністю 014 Середня освіта (Географія) на другому (магістерському) рівні вищої освіти; – розширення провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти за новими спорідненими спеціальностями; – практична реалізація Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти; – розширення провадження освітньої діяльності у сфері післядипломної освіти за екологічним напрямом; – розвиток власних факультетських програм і проєктів із неформальної освіти, а також популяризація інформальної освіти; – вивчення питання розширення провадження освітньої діяльності у сфері фахової передвищої освіти; – сприяння у академічній мобільності для усіх учасників освітнього процесу.

Поточна системна робота із забезпечення якості та інноваційності освітньої діяльності полягає у наступному: щорічний перегляд освітніх програм та їх компонентів із врахуванням пропозицій роботодавців, стейкхолдерів та

здобувачів; вдосконалення і оновлення навчально-методичного і матеріально-технічного забезпечення освітніх програм; формування актуального пулу дисциплін широкого вибору у контексті формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів; забезпечення інноваційності у фаховій теоретичній та практичній підготовці; впровадження в освітньо-наукову діяльність принципів академічної доброчесності; постійне вдосконалення можливостей дистанційного навчання.

Отже, виходячи із викладеного вище, слід зазначити, що географічний факультет Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка сформувався як потужний освітній осередок, який налічує широкий спектр якісних та сучасних освітніх програм. Якісне освітнє середовище, наявність потужної ресурсної бази та вдала політика університету лише сприятимуть у розширенні провадження освітньої діяльності на географічному факультеті.

Список використаних джерел

1. Географічний факультет. URL: <http://tnpu.edu.ua/faculty/geo/index.php> (дата звернення: 15.09.2020).
2. Закон України «Про вищу освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 15.09.2020).
3. Кузишин А.В., Царик Л.П. Рух крізь час: нариси історії географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету. Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. Тернопіль, 2020. № 1 (48). С. 5-16.
4. Царик Л.П. Десятилітня діяльність кафедри геоекології Тернопільського національного педагогічного університету: здобутки, проблеми, перспектива. Стале природокористування: підходи, проблеми, перспектива: мат. III Міжнар. наук. конф. (Тернопіль, 28-29 трав. 2010 р.). Тернопіль, 2010, С. 172-175.
5. Царик Л.П., Садовник О.П., Заблоцький Б.В., Кузишин А.В. Географічний факультет Тернопільського національного педагогічного університету: історичне минуле, сьогодення і перспектива. Географія, екологія, туризм: теорія, методологія, практика: Мат. міжнар. наук.-практ. конф., присвячена 25-річчю географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Тернопіль 21-23 трав. 2015 р.). – Тернопіль, 2015. С. 7-11.